

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ

УДК 81'25

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-23

Н.В. ЗІНУКОВА,

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК В УСНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті досліджено типологію помилок в усному професійному перекладі на основі аналізу підходів та їх класифікацій. Враховуючи головні параметри оцінювання тексту усного перекладу (ступінь збереження головного змісту тексту оригіналу в тексті перекладу, правильність мовного оформлення і зовнішнє враження), виокремлено типові помилки, враховуючи які, перекладач зможе запобігти майбутнім труднощам та обрати правильну стратегію перекладацького рішення.

Метою статті є обґрунтування перекладацького рішення в усному професійному перекладі, враховуючи типові помилки з метою запобігання їм та визначення правильної перекладацької стратегії. На основі загальнонаукових методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних засад аналізу визначення критеріїв якості тексту усного професійного перекладу; порівняльного аналізу й методів перекладацького аналізу – для зіставлення тексту оригіналу і тексту перекладу з метою виявлення типових перекладацьких помилок, описово-аналітичного й зіставного методів, відповідно до яких узагальнено спостереження матеріалу, що є предметом аналізу, описано та проаналізовано типові перекладацькі помилки, які було визначено в текстах усного професійного перекладу та визначено шляхи запобігання їм.

Встановлено, що успішність кожної ситуації усного професійного перекладу безпосередньо залежить від умінь професійного перекладача обирати правильне перекладацьке рішення, в результаті чого у носія мови перекладу відбудеться така реакція на запропонований текст, яка відповідатиме реакції відправника тексту оригіналу.

Ключові слова: усний переклад, текст перекладу, типові перекладацькі помилки, перекладацька стратегія, перекладацьке рішення.

В статье исследована типология ошибок в устном профессиональном переводе на основе анализа подходов и их классификаций. Учитывая главные параметры оценки текста устного перевода (степень сохранения главного содержания текста оригинала в тексте перевода, правильность языкового оформления и внешнее впечатление), выделены типичные ошибки, учитывая которые переводчик сможет предотвратить будущие трудности и выбрать верную стратегию переводческого решения.

На основе общенаучных методов анализа и синтеза, индукции и дедукции, наблюдения и абстрагирования для обоснования теоретических основ анализа определения критериев качества текста устного профессионального перевода; сравнительного анализа и методов переводческого анализа – для сопоставления текста оригинала и текста перевода с целью выявления типичных переводческих ошибок, описательно-аналитического и сопоставительного методов, согласно которым обобщен материал, являющийся предметом анализа, описаны и проанализированы типичные переводческие ошибки, выделенные в текстах устного профессионального перевода и определены пути их предотвращения.

Установлено, что успешность каждой ситуации устного профессионального перевода напрямую зависит от умений профессионального переводчика выбирать верное переводческое решение, в результате чего у носителя языка перевод вызовет такую реакцию на предложенный текст, которая будет соответствовать реакции отправителя текста оригинала.

Ключевые слова: устный перевод, текст перевода, типичные переводческие ошибки, переводческая стратегия, переводческое решение.

Відеалі якісний переклад будь-якого тексту не повинен містити помилок. Проте очевидно, що на практиці у перекладацькій діяльності помилки трапляються. «Допустима» кількість перекладацьких помилок є відносною величиною, яка залежить від характеру тексту, умов та мети перекладу, вимог замовника, можливостей подальшого редагування.

Звичайно, помилки у готовому перекладі, який вже передано клієнту, можуть призвести до негативних наслідків: від штрафу до втрати довіри та припинення співпраці. Але окрім цієї вагомої ролі, помилки та їх урахування в професійній діяльності також є чудовим інструментом для вдосконалення та пошуку правильної перекладацької стратегії.

У процесі письмового перекладу редактор ретельно вичитує текст перекладу (і помилки не потрапляють до кінцевого користувача); він коректно визначає помилки в тексті, конструктивно критикує роботу перекладача і дає якісний зворотний зв'язок. Перекладач у свою чергу, має вивчати отримані зауваження та уникати зазначених недоліків у майбутньому. Але такий принцип можна застосувати лише до письмового перекладу.

У випадку, якщо йдеться про усний переклад, перекладач залишається сам на сам у момент прийняття рішення. У процесі перекладу перед перекладачем неминуче постає питання про правомірність й обґрунтованість перекладацького рішення протягом дуже короткого часу, буквально «на ходу». Зважаючи на одноразову презентацію тексту усного перекладу та жорсткі часові рамки, перекладачеві необхідно вирішити ситуацію на місці й швидко, необхідно використовувати *стратегії найближчої перспективи* у порівнянні із довгостроковими стратегіями письмового перекладача, у якого є перевага обирати рішення проблем, що виникають у процесі перекладу тексту. В ситуації усного перекладу питання коректної граматики, нормативної мови, стилю оригінального тексту можуть відходити на другий план. Головною метою усного перекладача є *досягнення миттєвої комунікації*.

Іншим обмеженням для усного перекладу вважається лінійність. Усний перекладач не отримує текст перекладу повністю, а працює з неповними його частинами, тому що частина інформації, яка необхідна для передавання оригінального тексту, ще не відома усному перекладачеві на момент, коли він починає перекладати. Це також додає додаткового тиску на усних перекладачів, що намагаються зменшити випадки неправильної інтерпретації, які можуть виникати за наявності неповного тексту.

У дослідженнях проблеми виявлення перекладацьких помилок спостерігаються різні підходи до їх класифікації, виділяються особливості типології помилок в технічних, суспільно-політичних та художніх текстах. У працях М.К. Гарбовського [Гарбовский, 2007], М.О. Куніловської [Куниловская, 2008], Л.К. Латишева [Латышев, 2007], А.Б. Шевніна [Шевнин, 2003], О.В. Алікіної [Аликина, 2011] наголошується на вимогах щодо якості перекладу, які мають враховувати у першу чергу позицію реципієнта. На основі аналізу результатів перекладу та його процесу в деяких дослідженнях виокремлюються можливі причини виникнення перекладацьких помилок.

У ситуаціях реального перекладу вимоги до якості варіюються залежно від національних, вікових, гендерних і професійних факторів. Як результат склалася аналітична модель проблеми оцінювання якості перекладу, яку можна подати у вигляді певних параметрів, що включають чотири питання: «що передається» (наскільки переклад відповідає вихідному повідомленню з боку його точності та повноти), «як передається» (наскільки переклад відповідає нормам подання мовлення), «кому передається» (наскільки переклад відповідає цінностям тієї або іншої групи реципієнтів) і «з якою метою» (наскільки переклад відповідає наміру відправника повідомлення та очікуванням реципієнтів). Інакше кажучи, в процесі акту міжмовної комунікації перекладач може робити помилки і як одержувач вихідного повідомлення, тобто слухач оригінального тексту, і як відправник перекладного повідомлення.

Але дослідження щодо виникнення перекладацьких помилок саме в усному професійному перекладі та їх вплив на прийняття перекладацького рішення є поодинокими та не в повному обсязі відображують вплив такої типології на визначення певної стратегії та вибір перекладацького рішення.

Метою статті є обґрунтування перекладацького рішення в усному професійному перекладі, враховуючи типові помилки з метою запобігання їм та визначення правильної перекладацької стратегії.

Методологія дослідження інкорпорує загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, спостереження й абстрагування – для обґрунтування теоретичних засад аналізу визначення критеріїв якості тексту усного професійного перекладу; порівняльний аналіз і методи перекладацького аналізу – для зіставлення тексту оригіналу і тексту перекладу з метою виявлення типових перекладацьких помилок. У дослідженні застосовано описово-аналітичний і зіставний методи, відповідно до яких узагальнено спостереження матеріалу, що є предметом аналізу, зокрема описано перекладацькі помилки, які було визначено в текстах усного професійного перекладу.

Вважаємо за доцільне розглянути питання перекладацької помилки, що існують у сучасній науці. Почнемо з визначення терміна «перекладацька помилка». Помилка зазвичай визначається як груба неточність, відхилення від нормативного, стандартного, правильного, відступ від правил, порушення вимог. Отже, щоб зрозуміти, що таке перекладацька помилка, необхідно розібратися у значенні «правильного» у перекладі, та вирішити, які завдання повинен забезпечувати безпомилковий переклад. Переклад у загальному вигляді визначають як передавання змісту тексту однією мовою засобами іншої. Це визначення сфокусоване на одній із основних вимог до перекладу – передавати зміст оригіналу. Порушення цієї вимоги, безперечно, сприймається як помилка [Куниловская, 2008]. Існують декілька підходів, які пояснюють суть проблеми, що розглядається. Помилка може розглядатися лише як «сміслові спотворення», тобто спотворення сенсу, у якому відповідне висловлювання зрозуміють неправильно. Інші недоліки висловлювання сприймаються лише як стилістичні помилки, роль яких у смисловій структурі тексту має не дуже велике значення.

Розрізнити природу перекладацьких помилок досить складно, оскільки найбільш поширеним способом виявлення помилок залишається порівняння тексту перекладу з текстом оригіналу.

Підкреслимо, що вивчення проблем, пов'язаних з *усним перекладом*, потребує від дослідників розв'язання більшої кількості проблем, ніж письмового, зважаючи на той факт, що фіксація усного тексту та його аналіз ускладнені з об'єктивних причин. Єдиним матеріальним продуктом, на основі якого можливо здійснити оцінку якості, є текст перекладацького запису, який розглядається як вид професійної фіксації інформації та використовується усними перекладачами в процесі сприйняття довгого відрізка мовлення з метою зменшення навантаження на їхню оперативну пам'ять. За допомогою такого запису створюється програма породження тексту перекладу та аналітико-синтезуючий процес ментальної обробки інформації.

Зауважимо, що проблема типології помилок в усному професійному перекладі не є новою, але на сьогодні вона вважається дискусійною.

Категорія якості є однією з головних у перекладознавстві як у прагматичному, так і в дидактичному аспекті. З одного боку, переклад є послугою (вид продукції), споживач якої (реципієнт) очікує задоволення своїх вимог за адекватну ціну, іншими словами, оцінка якої має здійснюватися за певними стандартами.

У перекладацькій індустрії за системою *TQ Auditor* кожна помилка оцінюється за типом та серйозністю, і залежно від цих показників оцінюється у певну кількість штрафних балів. Виділяють такі типи помилок за серйозністю.

Non-scoring – помилки, за які бали не знімаються. Сюди можуть належати преференційні стилістичні виправлення, на які перекладачеві варто звернути увагу.

Repetitive – помилки, що повторюються.

Minor – незначні помилки.

Major – грубі помилки.

Critical – критичні помилки.

За типом виділяють такі помилки (в алфавітному порядку).

Accuracy (помилка в сенсі), якщо помилка несуттєво змінює значення і не збиває читача з пантелику, вона вважається незначною; якщо через помилку значення тексту змінюється, через що читач сприйматиме переклад неправильно, вважаємо її грубою.

Client requirements (порушення вимог клієнта): така помилка є грубою у тому випадку, коли перекладач не дотримувався вказівок, отриманих до відповідного проєкту.

Country standards (вимоги цільової країни): сюди відносять помилки у локалізації контенту відповідно до норм цільової мови. Це стосується формату дат, адрес, телефонних номерів, поштових індексів, одиниць вимірювання тощо. Зазвичай такі помилки вважаються грубими.

Functional (функціональні): це помилки, які перешкоджають функціонуванню інструментів CAT. Грубі помилки стосуються пропущених або доданих тегів, неправильно вказаних посилань. Якщо текст не розбитий на відповідні сегменти, помилка може вважатися критичною.

Grammar (граматичні): до незначних граматичних помилок належать ті, які може не розпізнати рядовий читач; до грубих – порушення граматичних норм, помітні для кожного носія цільової мови; до критичних – граматичні помилки, які можуть призвести до великих фінансових втрат, серйозних тілесних ушкоджень чи смерті.

Layout (помилки у форматванні): якщо в тексті пропущено пробіли (або додано зайві), шрифти не відповідають оформленню оригіналу тощо, помилки вважаються незначними, але тільки в тому випадку, якщо це не може визначити інструмент автоматичної перевірки (наприклад, *QA Checker* у *Trados*). Якщо ж інструмент ці помилки легко знаходить, проте перекладач їх не виправив, вони вважаються грубими.

Punctuation (пунктуаційні): незначні пунктуаційні помилки не змінюють значення – це тире, лапки, апострофи неправильного формату. Якщо пунктуаційна помилка призводить до зміни значення, вона є грубою.

Spelling (орфографічні): помилки в правописі, які не ідентифікуються автоматичними інструментами (*spell-checker*), незначні. Відповідно, ті, що ідентифікуються, грубі. Також до грубих можна віднести неправильне вживання великої літери.

Style (стилістичні): як згадувалося вище, у разі преференційних правок бали не знімаються. Якщо переклад виглядає дещо неприродно та стилістично недосконало, помилка позначається як незначна. А от якщо текст настільки кострубато сформульовано, що його важко читати і розуміти, така помилка вважається грубою.

Terminology (термінологічні): якщо в перекладі не використано загальногалузеву термінологію або терміни вживаються неуніфіковано, помилка кваліфікується як незначна. У разі невикористання наданих глосаріїв, термінологічних баз та використання термінології іншої галузі помилка вважається грубою.

У теорії серед найбільш відомих концепцій щодо критеріїв оцінювання якості тексту перекладу можна відзначити такі: концепція еквівалентності, яка виокремлює формальну еквівалентність (орієнтовану на форму вихідного тексту і тексту перекладу) і динамічну, або функціональну (орієнтовану на реакцію отримувача перекладу) [Nida, 1982]; концепція рівної комунікативної значущості [Jager, 1975]; концепція комунікативного та семантичного перекладу [Newmark, 1988]; концепція оцінки якості перекладу з урахуванням жанрово-стилістичних характеристик тексту оригіналу [Reiss, 2002]; концепція позитивного комунікативного ефекту, максимального взаєморозуміння комунікантів, які належать до різних лінгвокультур [Pöschaker, 2001]; концепція функціонально-комунікативного, смислового, змістового і формального критеріїв [Сдобников, 2006]; концепція комунікативно-функціональної рівноцінності (еквівалентності мовленнєвого впливу) і семантико-структурної схожості вихідного тексту і тексту перекладу [Латышев, 2007].

У перекладознавстві існують такі критерії оцінювання якості перекладу, як адекватність, еквівалентність, реалістичність, повноцінність, рівноцінність, гармонізація смислів у перекладознавчому просторі тощо. Основними вважаються категорії адекватності, яка розглядається як перекладознавча точність, та еквівалентності, яка означає перекладознавчу тотожність. Необхідно зауважити, що предметом аналізу багатьох дослідників [Гарбовський, 2007; Комиссаров, 2002; Шевнин, 2003 та ін.] виступає письмовий, а саме, художній переклад, західні ж автори більше уваги приділяють усному перекладу [Gile, 1995; Moser-Mercer, 1998; Pöschaker, 2001 та ін.].

Принцип відповідності вимогам еквівалентності та адекватності перебуває в основі сучасних класифікацій перекладацьких помилок, де невідповідність між оригіналом і перекладом вважається помилкою, пов'язаною з перекрученням змісту або порушенням норми та узусу мови перекладу.

Такі *невідповідності* можна поділити на проблему розуміння на етапі розшифрування смислу і проблему вислову на етапі інтерпретації системи смислів. Такий принцип наведено в працях А.Б. Шевніна [Шевнин, 2003] та Н.К. Гарбовського [Гарбовский, 2007]. У працях Н.К. Гарбовського виокремлюються помилки, обумовлені нерозумінням смислу вихідного тексту, і такі, що пов'язані з неправильним вираженням смислу засобами мови перекладу. Помилки на етапі інтерпретації смислу вчений розглядає як єдиний тип і додає до них стилістичні [Гарбовский, 2007]. У А.Б. Шевніна, який розробляє напрям перекладознавства «ератологія», знаходимо детальний аналіз перекладацьких помилок обох груп, які він називає анонімами (помилки імпресивного типу) і паранормативами (помилки експресивного типу) [Шевнин, 2003]. Він виокремлює помилки: сприйняття, коли перекладач не розуміє оригіналу; породження, коли перекладач невдало обирає засоби мови перекладу, що призводить до перекручень та неточностей; та комбіновані сприйняття–породження. Існує думка, що перекладач робить помилки, якщо в нього недостатньо сформована та чи інша компетентність.

У концепції В.В. Сдобнікова перекладацькі невідповідники трактуються з точки зору комунікативно-функціонального підходу, і до помилок сприйняття вихідного тексту додаються невідповідники, що виникають у результаті ігнорування особливостей сприймання реципієнтом тексту перекладу [Сдобников, 2006].

Ще один підхід до класифікації перекладацьких помилок знаходимо у Д.М. Бузаджи, основою якої є логічні помилки [Бузаджи, 2009]. Автор виокремлює два типи помилок: ті, що порушують *предметну логічність* (загальні логічні порушення, пов'язані з фоновими знаннями; спеціальні логічні порушення, пов'язані з логікою предметної галузі, описаної у тексті; специфічні, порушення логіки у межах одного відрізка тексту), і помилки *понятійної логічності*, що виражені у неправильному або невдалому вживанні слів, й помилки на рівні синтаксису.

За ступенем впливу на реципієнта перекладу Л.К. Латишев виокремлює такі помилки: *перекручення* (суб'єктивно обумовлене відхилення змісту перекладу від оригіналу, в результаті чого потенціал впливу перекладу не відповідає потенціалу оригіналу і викликає неадекватне уявлення реципієнта щодо предмета повідомлення); *неточність* (відхилення від змісту оригіналу, що характеризується меншим ступенем впливу, немотивоване випускання або додавання інформації, яке не повністю перекручує зміст оригіналу, але потребує уточнення); і *неясність* (функціонально-змістовий недолік перекладу, що затемнює чітко виражений зміст тексту оригіналу, який є наслідком неправильного вживання синтаксичних конструкцій і пов'язаний з невдалим вибором слова, структури або фрази чи неадекватним використанням або невикористанням перекладацького прийому) [Латишев, 2007, с. 235–238]. Дослідник також виокремлює помилки в мовній нормі та узусі, які відображаються на розумінні смислу тексту, часто ігноруються перекладачами та викликають сумнів у реципієнта щодо компетентності перекладача [Латишев, 2007, с. 90].

Деякі дослідники виокремлюють власне перекладацькі та мовні помилки. Так, К. Норд розглядає три види помилок: *прагматичні* (пов'язані з порушенням інструкцій, отриманих із замовленням на переклад); *культурологічні* (недотримання стилістичних норм культури мови перекладу); і *мовні* (порушення правил лексики, граматики, орфографії та пунктуації) [Nord, 1992].

Розглянемо проблему *оцінки якості усного послідовного перекладу*, під яким розуміємо аудитивний, прямий, односторонній або двосторонній, контактний переклад, що не потребує спеціального обладнання, застосовується у ситуаціях міжкультурної ділової комунікації і передбачає використання перекладацького запису в процесі сприймання вихідного повідомлення та породження перекладу після закінчення великого фрагмента мовлення.

Підкреслимо, що вивчення що фіксація усного тексту та його аналіз ускладнюються з об'єктивних причин, зважаючи на відсутність зафіксованого на письмі тексту усного перекладу.

Згідно з іншими класифікаціями помилок в усному перекладі виокремлюють *мовні*, які пов'язують із неспроможністю сприймати інформацію на слух, впізнати слово, словосполучення, структуру, ідіому тощо (*She smiled at him too.* – Вона посміхнулася йому двічі).

Мовленнєві помилки, які виникають у результаті недостатнього обсягу знань, що, коли, кому та з якої нагоди доречно і достатньо сказати мовою оригіналу або перекладу. До цієї категорії відносять неухважність, обмовки, недостатню практику активного породження усних текстів різних жанрів тощо. Мовленнєвими зазвичай вважаються помилки породження («*We'll show you*», *the manager said and he recognized a familiar pattern in the voice*. – «Ми покажемо Вам», – сказав менеджер, і він зрозумів за його голосом, що йому покажуть).

Когнітивно-культурні помилки можна поділити на загальнокультурні і міжкультурні, що є результатом недостатніх фонових знань (*German Titov* – німець Тітов; *the Gaza Strip* – Газовий сектор).

Технологічні помилки виявляють недостатній рівень знань типових рішень у стандартних ситуаціях перекладу і недостатнє володіння технікою перекладу (слова-паразити, гальмування – породження інформативно пустого відрізка мовлення у кінці репліки, надмірність синонімів, збереження надлишковості замість використання компресії, власний коментар або втрати від багатослівності). Можна додати неухважність та незакінченість речення, нечітку дикцію, ковтання слів та питальні інтонації наприкінці висловлювання чи фрази.

Крім того, виокремлюють *етичні* (переклад від 3-ї особи, неввічливе ставлення до клієнтів, невиконання принципів конфіденційності, зовнішній вигляд тощо) та психологічні помилки (нервовість перед перекладом, неспроможність витримувати фізичні та емоційні навантаження, незнання свого психотипу тощо).

Сьогодні у світі широко використовується канадська система оцінок лінгвістичної якості перекладів – *Sical III (Système canadien d'appréciation de la qualité linguistique)* для проведення професійної атестації перекладачів [*Sical. Système canadien d'appréciation de la qualité linguistique*], згідно з якою виокремлюються дві категорії помилок: мовні та смислові, які, у свою чергу, поділяються на грубі та не грубі. Як правило, смислові помилки відповідають немотивованим відхиленням від змісту тексту оригіналу, а мовні – порушенням лексичних, граматичних і стилістичних норм мови перекладу.

Для визначення найбільш об'єктивного методу визначення перекладацьких помилок необхідно врахувати такі *етапи*: *вилучення та ідентифікація* помилки, *встановлення її причини та пошук шляхів* запобігання їй.

У межах суб'єктно-синергетичного підходу та концепції нашого дослідження для визначення типології перекладацьких помилок усного професійного перекладу виокремимо такі компоненти: *дисгармонійні відношення* між текстами/дискурсами оригіналу та перекладу (перекладацькі помилки або невідповідності); встановлення *адекватності* між текстами оригіналу та перекладу (передавання смислу, який відображає інваріант тексту оригіналу); встановлення відношень *еквівалентності* між текстами оригіналу і перекладу, що означає здійснення усіх необхідних міжмовних перетворень); відношення так званої гармонійності (термін Л.В. Кушніної) [Кушніна, 2010] (включаються не тільки міжмовні й міжкультурні відтворення, а й паралінгвістичні засоби спілкування і невербальна поведінка перекладача: голос, темп, зверненість до реципієнта, жести, поза тощо).

Такий процес є *синергетичним* за своєю суттю, у результаті чого усний дискурс природно вписується до іншомовної культури, а саме відбувається *культурний трансфер*, у чому і полягає вищий рівень якості перекладу.

Отже, на основі аналізу підходів та класифікацій перекладацьких помилок, враховуючи категорії суб'єктно-синергетичного підходу і концепцію нашого дослідження, виокремлюємо такі помилки в усному професійному перекладі: *помилки сприйняття, розуміння, вираження і поведінки*.

Розглянемо причини виникнення кожного типу помилок. *Помилки сприйняття* можуть бути результатом інформаційної насиченості вихідного тексту (цифри, дати, назви, власні імена тощо), незвичного акценту мовця, швидкого темпу мовлення, недостатнього обсягу екстралінгвістичних та фонових знань, неправильного розподілу ресурсів уваги та концентрації.

Співвідношення концептосфер рідної та іншомовної лінгвокультури вважається важливим для перекладача, тому що паралельне існування концептів двох чи більше лінгвокультур у межах однієї «змішаної» концептосфери означає виникнення у мовній свідомості пере-

кладача лабільного полілінгвального і полікультурного механізму, функціонування якого може полегшити вербалізацію концепту засобами як рідної, так і іноземної мови, що сприятиме знаходженню адекватних мовних засобів передавання інформації, що транслюється або інтерпретується в процесі перекладу.

Розуміння перекладачем значущості лінгвокогнітивної контрастивності значить, що кожен текст, який має бути перекладено, аналізується з точки зору наявності у ньому культурних і універсальних концептів. У процесі аналізу тексту перекладу визначається ступінь культурної універсальності та специфічності концептів, що підлягають перекладу. Необхідно зауважити, що велика кількість «універсальних» концептів, які належать різним національним концептосферам частіше за все не є тотожними, вони можуть бути універсальними за своїм ядерним компонентом, але, як правило, не є такими за їх периферійними шарами. Отже, використання перекладачем знань контрастивного лінгвокогнітивного аналізу має два боки: з одного, він спрямований на зіставне вивчення універсальних концептів, а з іншого, – передбачає урахування культурної специфіки ключових концептів різних лінгвокультур, одночасно підшукуючи «компроміс» між концептами, що не збігаються.

Отже, якщо у тексті перекладу збережено комунікативну установку, враховано культурно релевантні особливості тексту, структурні особливості мови, переклад можна вважати адекватним, тобто таким, який зможе скласти у носія мови перекладу реакцію на запропонований текст, яка буде відповідати реакції відправника тексту оригіналу.

Причинами помилок розуміння тексту оригіналу можуть бути неправильне виділення смислової гіпотези, проблеми з оперативною пам'яттю, аналіз вихідного повідомлення, нерозуміння граматичних або лексичних явищ, неточне розуміння значень деяких слів в оригіналі або незнання предмета повідомлення, неефективна або недостатня підготовка до перекладу.

Сучасна ситуація вимагає від перекладача розуміти не тільки поверхневий рівень висловлювання, а й розпізнавати глибинні інтенції учасників комунікації, визначати загальний контекст, який описує обставини, час, об'єкти, тощо.

Перекладацька стратегія будується згори донизу – від аналізу культурно обумовлених і прагматичних факторів до аналізу мовних структур спочатку більш високого рівня (речення) до одиниць нижчого рівня [Зінуківа, 2017]. З метою вирішення питань, пов'язаних із запобіганням типовим перекладацьким помилкам та обранням певної перекладацької стратегії для реалізації ефективної мовленнєвої комунікації і здійснення перекладу необхідно звертати увагу на тема-рематичне оформлення висловлювання в українській та англійській мовах.

Англійські монореми (висловлювання, які містять нову або важливу інформацію з точки зору автора) будуються за принципом розгортання думки від реми до теми, іншими словами, від нової, більш значущої інформації до вже відомої або менш відомої. В українській мові еквівалентне висловлювання починається з теми. У процесі перекладу монорем з англійської мови на рідну перетворення будуть незначні: використовується зворотний порядок слів, за якого підмет займає позицію після дієслова: *The big company's plan to pour quick and large scale assistance into a few subsidiaries appeared in danger of breaking down on Monday.* – «У понеділок під загрозою зриву опинився план великої компанії про термінову широкомасштабну допомогу декільком філіям».

Типовими помилками вважаються випадки винесення в процесі перекладу рематичного фокусу англійської монореми в початок речення із зміщенням теми у кінець у нейтральних (неекспресивних) реченнях: *But it was only this autumn that the Chair of the Board signed into company regulations amendments.* – «Тільки цієї осені голова ради директорів підписав поправки до нормативних актів компанії». В англійській мові зворот *it was only...* є розповсюдженим засобом вираження рематичного фокусу.

Універсальним засобом виокремити тему і рему є інтонація. Якщо висловлювання складається з двох частин, які протиставлені одна одній, інтонаційна пауза підкреслює й виражає таке розділення. Тему може бути виділено за допомогою підвищення тону, що надає уяву про незавершеність висловлювання й передбачає, що комунікативний центр ще не звучав. Рема як головна комунікативна частина речення є інтонаційним центром і виокремлюється зниженням тону. Виділяють ще декілька способів визначення теми і реми:

– тема і рема визначаються своїм розташуванням у реченні (в українському розповідному реченні тема, як правило, стоїть на початку речення і часто передається обставиною місця, часу, образу дій, додатком, а рема – наприкінці; в англійській мові у межах монореми рема займає початкову позицію і передається підметом, тема знаходиться наприкінці і передається обставиною місця, часу й додатком. У диремі (висловлювання, у якому тема впливає з попереднього висловлювання) структура речень в обох мовах збігається;

– в англійській мові рема вводиться лексико-синтаксичними засобами типу: *There is / are / exist / stand / come / lie / hang / appear / emerge / seem; It is / was.....who / that; It takes; емфатичним do: They do exist;*

– використовуються лексичні маркери (в обох мовах тему вводять вказівні й присвійні займенники); неозначений артикль *a* в англійській мові вводить рему, а означений *the* – тему; англійські заперечні займенники *no, neither, none* вводять рему; в українській мові – частка *не*, яка вживається не перед присудком; слова-актуалізатори реми (в англійській мові – *alone, just, such as, even, really, actually, awfully, rather than, exactly, precisely*; в українській – *виключно, саме, лише, тільки*).

Необхідно підкреслити, що ще одна типова помилка пов'язана із характерною особливістю англійської мови поєднати суб'єкт із найважливішою частиною висловлювання – ремою. Згідно з правилами фіксованого порядку слів суб'єкт у функції підмета може займати виключно початкову позицію в реченні, іншими словами, бути темою. Для вирішення цього питання в англійській мові широко використовується *формальний* підмет, функція якого і полягає у збереженні фіксованого порядку слів. У процесі перекладу таких висловлювань відпадає необхідність збереження порядку слів, і формальний підмет перекладається «за фактом», тобто за допомогою тієї частини речення, функцію якої він виконує реально. В англійському реченні формальний підмет, окрім своєї традиційної функції (введення підмету у початковій позиції), фактично може виконувати функцію обставини місця, часу, образу дії, причини, додатку.

У так званих диремах (висловлюваннях, у яких тема впливає з попереднього висловлювання), структури англійських і українських речень збігаються. Незважаючи на цей факт, перекладач може зіткнутися із проблемою, коли підмет англійського речення не завжди означає суб'єкта дії, а може вказувати на об'єкт, ознаку суб'єкта або обставину завершення дії (місце, час, причину, мету). Як результат, підмет англійського речення може перекладатися практично будь-яким членом речення: обставиною, додатком, означенням тощо: «У понеділок суд остаточно вирішив справу про відшкодування збитків». – *Monday saw closure on the compensation.* «У Міністерстві закордонних справ відбулася українсько-американська зустріч». – *Ukrainian Ministry of Foreign Affairs hosted Ukrainian-American Talks.*

Помилки вираження можуть бути результатом недостатніх знань мови перекладу, знаходження неточного відповідника у тексті перекладу, порушенням норм мови перекладу, неправильного розподілу уваги в процесі декодування перекладацького запису і формулювання повідомлення мовою перекладу, намаганням прикрасити фразу/повідомлення, що призводить до неможливості сприймати інформацію певним чином, а отже, до втрати низки елементів повідомлення.

Перш за все перекладач, який працює з двома іноземними (робочими) мовами і культурами, повинен знати специфіку рідної мови у порівнянні з іноземною і навпаки. У процесі перекладу необхідно врахувати труднощі, які виникають у зв'язку з розбіжностями у мовних системах іноземних і рідної мов. У процесі зіставлення мовних та мовленнєвих явищ урахуються повні відповідники, часткові відповідники, і ті, що не мають відповідників у мові перекладу.

Причинами *помилки поведінки* можуть бути тривога, надмірне хвилювання, невміння подолати стрес та сконцентруватися на процесі перекладу, відсутність досвіду публічних виступів тощо.

З метою підготовки до ефективної роботи впевненого перекладача в усному професійному перекладі, який добре уявляє собі перекладацьку стратегію, спробуємо виділити етапи процедури прийняття й обґрунтування перекладацького рішення.

Перший крок полягає у визначенні специфіки картини світу у двох мовах і культурах, безпосередньо пов'язаних із певною одиницею перекладу, і які є релевантними для перекладу. На цьому етапі необхідно враховувати культурно обумовлені компоненти:

- визначення культурних реалій, які вимагають прагматичної адаптації;
- відносно низька частотність риторичного питання;
- низька частотність віддієслівних і абстрактних іменників;
- прагнення визначити носія предикативної ознаки;
- прагнення уникнути використання заперечення (включаючи слово *but*), і в цілому уникати категоричності;
- прагнення до політкоректності і використання евфемізмів.

Далі визначається стилістична приналежність вихідного тексту. Після враховуються структурні особливості мов, які визначають характер описання певної ситуації при необхідності зберегти інформаційну структуру.

Другий крок полягає з обрання перекладацької стратегії, яка відповідає першому кроку. Такий вибір здійснюється залежно від рівня одиниці перекладу. У випадку, коли одиниця перекладу належить рівню словосполучення, слова, морфеми, то структурні перетворення полегатимуть у стратегіях згортання/розгортання (трансформації конкретизації/генералізації).

Якщо мова йде про речення (модель речення, порядок слів у ньому тощо), проводиться аналіз тема-рематичної організації висловлювання (актуального членування) у вихідній мові і її суміщення із інформаційною структурою висловлювання мовою перекладу. З цією метою визначається тип інформаційної структури висловлювання (тема і рема), встановлюється, маємо справу із моноремою чи диремою, робиться висновок щодо необхідності/відсутності необхідності структурного перетворення висловлювання (зміна порядку слів, перерозподіл функціональних характеристик частин висловлювання у зв'язку із вимогою збереження інформаційної структури, визначається необхідність членування або об'єднання висловлювання тощо).

Третій крок (тактика) передбачає встановлення формально граматичних і структурних співвідношень на основі загально логічних операцій: опущення / додавання (відновлення), заміни/перестановки семантичних (і формальних) компонентів.

Отже, роблячи висновок, необхідно зауважити, що у процесі усного професійного перекладу перед перекладачем неминує постає питання про правомірність і обґрунтованість перекладацького рішення.

З метою обґрунтованості та правомірності вибору перекладацького рішення в процесі усного професійного перекладу на основі аналізу підходів та класифікацій перекладацьких помилок, враховуючи концепцію нашого дослідження, в усному професійному перекладі виокремлюємо помилки сприйняття, розуміння, вираження і поведінки.

Якщо у кінцевому варіанті перекладу усний перекладач зберіг комунікативну установку, врахував культурно-релевантні особливості тексту оригіналу, структурні особливості мови, переклад можна вважати адекватним, тобто таким, що зможе викликати у носія мови перекладу реакцію на запропонований текст, що буде відповідати реакції відправника тексту оригіналу.

Список використаної літератури

Аликина, Е.В. (2011). Оценка качества устного последовательного перевода в реальной и учебной ситуации. *Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета*, 13, 114–123.

Бузаджи, Д.М., Гусев, В.В., Ланчиков, В.К., Псурцев, Д.В. (2009). *Новый взгляд на классификацию переводческих ошибок*. Москва: Всесоюзный центр переводов.

Гарбовский, Н.К. (2007). *Теория перевода*. Москва: МГУ.

Зінюкова, Н.В. (2017). *Усний переклад у зовнішньоекономічній сфері: теорія і методи на вчання магістрів-філологів*. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля.

Комиссаров, В.Н. (2002). *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС.

Куниловская, М.А. (2008). Понятие и виды переводческих ошибок. *Сборник материалов семинара «Переводческая ошибка в теории и практике перевода»*. Тюмень: ТГУ. Відновлено з <http://www.epmg.kz/ru/infocenter/articles-98.html>

Кушнина, Л.В., Аликина, Е.В. (2010). Система оценки качества усного последовательного перевода в свете теории гармонизации. *Вестник Пермского университета*, 4 (10), 46-51.

Латышев, Л.К. (2007). *Технология перевода*. Москва: Академия.

Сдобников, В.В., Петрова, О.В. (2006). *Теория перевода*. Москва: АСТ: Восток – Запад.

Шевнин, А.Б. (2003). *Эрратология*. Екатеринбург: Уральский гуманитарный институт.

Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for translator and interpreter training*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Jager, G. (1975). *Translation und Translationslinguistik*. Halle: VEB Max Niemeyer.

Moser-Mercer, B., Künzli, A., Koras, M. (1998). Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress. *Interpreting*, 3 (1), 47-64.

Newmark, P. (1988). *A Textbook on Translation*. London; New York: Prentice Hall.

Nida, E.A., Taber, Ch.R. (1982). *The Theory and Practice of Translation. With Special Reference to Bible Translating*. Leiden: Brill.

Nord, C., (1992). Text Analysis in Translator Training. In C. Dollerup, A. Loddegaard (Eds.), *Teaching Translation and Interpreting* (pp. 39-48). Amsterdam et Philadelphie: John Benjamins.

Pöchhacker, F. (2004). *Introducing Interpreting Studies*. London and New York: Routledge.

Reiss, K. (2002). *La critique des traductions. Ses possibilites et ses limites: categories et criteres pour une evaluation pertinente des traductions*. Artois: Artois Presses Universite.

Sical. (2021). *Systheme canadien d'appréciation de la qualite linguistique*. Відновлено з http: <https://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alphafra.html?lang=fra&i=1&index=enb&srchtxt=SICAL/>